

KONCSOS FERENC

CSALÁDI HARMÓNIA ÉS KONFLIKTUSOK

A család elsődleges társadalmi közösség, a férfi-nő, szülő-gyermek viszony kifejezője, benne megnyilvánul a nemek és generációk kapcsolatának humanizáltsági szintje, s a családi viszonyok minőségéből kiindulva megítélhető az ember egész művelődési foka. Konkrét formájában a mindenkori termelési mód elemi létezési módja, formaváltozását a termelési mód változása okozza. A monogám családot a magántulajdon megjelenése hívta életre, a tőketulajdon pedig a polgári családot. A polgári társadalom a régi patriarchális családmódellet érvényesülését lehetetlenné tette, annak felbomlásához vezetett, de egyben létrehozta azt az új gazdasági alapzatot, amely szükségszerűvé teszi a magántulajdonon alapuló társadalom túlhaladását, ezzel egyszersmind létrehozza a családnak és a két nem viszonyának fejlettebb formáját. A polgári társadalom viszonyainak pozitív meghaladásával a család megszűnik közvetlenül termelési, azaz gazdasági közösségként működni, ami közösségelméleti szempontból a család természetes funkciójához való elérkezést (vagy visszaérkezést) jelent.

Ez az új harmonikus családesezmény az emberi társadalom családideálja, gyakorlati érvényesülésének feltétele a kommunista társadalomeszmény megvalósítása. A családesezmény relatív érvényességű, csak meghatározott társadalmi feltételek megléte esetén ültethető át a gyakorlatba. Idealizálás eredménye, ami együttjár a kedvező tulajdonságok gondolati felfokozásával, a tökéletlenségek elsorvasztásával. A családesezmény tehát elvont általános formában sehol sem valósulhat meg. Csupán arra alkalmas, hogy a távoli jövőre nézve a családfejlődés várható tendenciáit körvonalazza.

Az új családideál lényege abban foglalható össze, hogy a kommunizmus a "két nem viszonyát tisztán magántermészetű viszonyrá fogja tenni, amely csak a résztvevő személyekre tartozik, és amelybe a társadalomnak semmi beavatkozni valója nincs. A kommunista társadalom megteheti ezt, mert a magántulajdont kiküszöböli, és a gyermekeket közösségben neveli fel, s ezáltal megsemmisíti az eddigi házasság mindkét alapját, a nőnek a férfi-

tól, a gyermeknek a szülőktől való, a magántulajdonnal kapcsolatos függőségét".¹ A magántulajdon megszüntetése után tehát a család a harmonikus társadalom újszerű, integrált közössége lesz, ahol a családi kapcsolatok felépítésének teljesen egészséges és valóban felszabadult társadalmi alapjuk lesz, ahol a nemi viszonyokat egyedül az érzelmi összhang határozza meg, s az apák és gyermekek közötti viszonyok társadalmi értékelésének egyedüli meghatározó eleme a nemzés ténye, és a társadalmi emancipáció visszanyeri mindkét kapcsolatát, emberi és reális dimenzióját.²

A kommunista társadalomideál gyakorlati megvalósításának első aktsusa a szocialista forradalom, melyben a munkásosztály megszünteti a polgári államot, s létrehozza saját hatalmi rendszerét. A társadalmi forradalom a gyors változások időszaka, a régi megszüntetése. A korábban kedvezőtlen helyzetű dolgozó osztályok helyzetét gyökeresen megváltoztatja, s ez szinte szükségszerűen kialakítja azt az illúziót, hogy a régi megszüntetésével automatikusan létrejött az új, a szocialista társadalom. A szocialista forradalmak eddig azonban gazdaságilag fejletlen országokban győztek, ahol az új termelési viszonyok elsősorban az új társadalom feltételeinek megteremtéséhez nyújtottak kedvező lehetőségeket.

A társadalom gyökeres megváltoztatásának ilyen leegyszerűsített felfogása azzal a veszéllyel jár, hogy társadalmi problémákat tudati, azaz politikai, jogi, vagy erkölcsi problémává egyszerűsíti, s az új értékek megvalósulásának akadályait a tudati tényezőkben keresi, megszüntetését a nevelés feladatává teszi meg. Az új értékrend kialakulásában szükségszerűen jelenik meg az elvont eszmények közvetlen megvalósításának igénye a gyakorlatban, s a társadalmi nevelés feladatává válik az új típusú családideál mint érték terjesztése.

E jelenség Magyarországon is megfigyelhető. Természetesen a tulajdonviszonyok változásai, a nők politikai és jogi egyenjogúságának kimondása módosította a férfi-nő viszonyát a családon belül is. A nők bevonása a társadalmi termelésbe erősítette a nők helyzetét a családban, de a foglalkoztatási struktúra nem biztosít a férfiakkal azonos érvényesülési lehetőségeket a nőknek, és ez kifejeződik a férfi és női szerepekre vonatkozó elvárásokban is. A szocialista építés kezdeti időszakában azonban kevéssé fordult a figyelem az ellentmondások felé, az új társadalom pozitív hatásaira figyeltek a magánélet területén is.

Jól tükrözi az érték váltás első időszakának sajátosságait az 1952-ben folytatott vita a magánéletről. A nemek közötti viszony harmóniája a kiindulópont: "A mi társadalmunkban a nemek közötti kapcsolat megtisztult, vagy megtisztulóban van mindenfajta kapitalista mocsoktól. A fiú és a leány ismeretségét nem befolyásolja anyagi érdek, »alacsony« származás, vagy rang. A nő egyenrangú társa a férfinak, s ezt a nők minden életpályán sikerrel bizonyítják be."³ -- olvashatjuk. A társadalmi harmónia megteremtése úgy megy végbe e leegyszerűsített felfogás szerint, hogy a szocializmus építése az egész társadalmat "egységes családdá" alakítja, ahol az egyéni konfliktusok társadalmi segítséggel kiküszöbölhetőek. A vitában elhangzott hozzászólások nagy többsége és a vitazáró összefoglaló is a "múlt káros maradványának" tekinti a magánélet konfliktusait. Az új társadalom lényegéből nem következhetnek diszharmóniát okozó tendenciák.

A szocialista család és házasság új tartalmát is körvonalazza a vitazáró. A termelőeszközök magántulajdonának megszüntetésével a társadalom "felszámolta az érdekházasság alapjait, megteremtette az igaz, kiegyensúlyozott családi élet feltételeit".⁴ A kiegyensúlyozott, boldog házasság és család alapvető kritériuma a gazdasági érdekek kirekesztése a kapcsolatból. Az új típusú szocialista erkölcsű családmódelben "nincsenek olyan gondok, amelyek az ifjú házások első napjait is a nyomorból fakadó veszekedésekkel keserítik".⁵ A házassági és családi konfliktusok értelmezésére is következtethetünk: ha megszűnik az érdekházasság, a konfliktusok is kiküszöbölhetőek. A tartalmas családi élethez hozzátartozik, hogy a feleség is dolgozzon, mert a nők munkábaállása szorosabban kapcsolja össze a házastársakat, ezáltal válnak egyenrangú élettársakká, s "a feleségnek a termelésben való részvétele kiegyensúlyozottabbá, boldogabbá teszi a családi életet".⁶ A nő kettős hivatása kettős terhet jelent számára, ezért az új típusú családban a háztartási munka végzése közös feladat. Megvalósulásának feltétele a férfiak tudatának formálása lenne, akik lenéznek, megvetik a háztartási munkát. Az új családmódelben tehát nem az anyagi érdekek, hanem a megértés, szeretet és egymás megbecsülése, egymás terveinek, törekvéseinek, véleményének tiszteletben tartása jelenti az összetartó tényezőt.

A családi boldogság betetőződése a gyermek. A gyermekvállalás indíté-

ka is gyökeresen megváltozott. Korábban a dolgozó családokban a "gyermek elsősorban több terhet, nagyobb nyomorúságot jelentett" és a gyermekvállalás oka az öregkori nyomortól való félelem volt, annak a reménye, hogy a gyermekek eltartják idős szüleiket. A szociális biztonság megteremtése következtében a gyermekszülés nemzeti ügyé lett, s a "magzatelhajtás szörnyű bűn a családdal, a néppel szemben".⁷

A családmódel legfontosabb jegyei összefoglalva a következők: anyagi érdekektől mentesség, egyenlő jogú házastársak, a házastársak bekapcsolódása a társadalmi munkamegosztásba, a családi háztartás közös vezetése. A családot összekötő kapocs a szerelem a házastársak között, tisztelet, szeretet, megbecsülés. A család fő célja a gyermeknevelés.

Ezt a harmonikus családmódel tüközik a nevelési intézmények által sugallt családmódellek is, amelyek családképe szintén egysíkú. A tankönyvekben "ábrázolt családképből csak a család felnőtt-gyermek viszonya bontakozik ki, és alig kapunk útmutatást arra, hogy a felnőttek, a férj-feleség, az anyós és a vő, az após és a meny, a testvérek egymással hogyan éljenek. Pedig a gyerekek szeme előtt zajlik a felnőtt családtagok egymás közötti harmonikus vagy konfliktusokkal terhes élete, szemük előtt zajlanak le, vagy a közvetlenül környezetükben, vagy a rokonságnál, a szomszédoknál a válások". A gyermekek családjá ritkán olyan, mint az olvasókönyvek családmódelje, s a gyerekek semmilyen választ nem kapnak arra, mit kell tennie az 'értelmes' felnőttnek, ha házastársa fáradt, gondokkal küzd, ideges. Hogyan lehet feloldani az apró súrlódásokat, hogyan is döntenek a családot érintő lényeges kérdésekben?"⁸

Az általános iskolai tanárok képzéséhez készült jegyzetben sem található meg a családi konfliktusok kezelésére való felkészítés szükségessége. A szocialista családmódelről mint lehetőségéről, perspektíváról ír, azt orientációs támpontként tekinti, ami felé irányítani kell az ifjúságot. Melyek a felvázolt módel legfontosabb elemei? (1) A család létrejöttében egyre döntőbb a személyes érzelem, a személyek közötti kölcsönös indíték. (2) A házastársak egyenlősége, egyenrangúsága mind szélesebb körben valósul meg. (3) A család fokozatosan lehetővé teszi, hogy minden családtag sokoldalú személyiséggé fejlődhessen. (4) Erősödik a szülők közt a kölcsönös megbecsülés, a társ iránti önzetlen szeretet, a kölcsönös tisztelet és gyengédség, a másik érdekeinek elismerése. (5) A szocia-

lista családban egyre egyenlőbben vállalnak részt a szülők a család közterheiben és a gyermekek nevelésében. (6) A házastársak között szexuális harmónia van. (7) A család sokat veszít zártságából és egyre nyitottabbá válik a társadalom irányába. (8) A család az ösztársadalmi gyakorlat színtere is, amennyiben a szociális reprodukció is jelen van közéleti és kulturális reprodukció formájában. (9) A család együttműködik a nevelés intézményeivel. (10) Változik a szülő-gyermek kapcsolat is, bensőséges, emberközelivé válik.⁹

A fentebb vázolt pozitív modellek összevetése a valóságos helyzettel érdekes adatokkal szolgál. Magyarország már a 70-es évek közepére a legmagasabb válási gyakoriságú országok közé került, eljutott oda, hogy a válások jelenlegi gyakorisági színvonala mellett az utolsó 10 évben megkötött házasságok 30--40 százalékos válási arányával lehetett számolni.¹⁰ A válások emelkedő tendenciája összefügg azzal, hogy a népesség többsége most jutott el a család helyzetében és funkcióiban bekövetkezett változások tudomásul vételéhez. A korábbi időkhöz képest sokkal racionálisabbá válik a házasság egész intézményének, mai feladatainak értelmezése, és a saját házasság előnyeinek és hátrányainak mérlegelése.¹¹

A fenti tendencia erősödése esetén fenntartható-e a harmonikus család eszménye? Természetesen a családi diszharmónia tükröződése a növekedő házasság- és családbomlásokban nem a harmonikus család eszmény tagadását igényli az elméletben. Szükségessé válik a családi harmónia dialektikus értelmezése, amelynek csak a diszharmóniával való viszonyában van értelme. A valóságos és nem idealizált és abszolutizált családi harmónia a mai társadalmi keretekben is megvalósítható. A romantikus, ideálisan harmonikus család eszménye a hagyományos etikai felfogásból következik, amely szerint azt, ami van, abból a szempontból kell vizsgálni, aminek lennie kell. A materialista erkölcselmélet ezzel ellentétben a reális, a valóságos viszonyokból kiindulva nem az elvont és abszolút "kell"-t, a tökéletes állapotot, hanem egy olyan életstratégiát fogalmaz meg, amely a családi élet lehetséges feszültséghelyezeteire reális megoldásokat kínál, amelynek követése -- az egyéni élet esetlegességeit leszámítva -- a családi élet sikerességét előmozdítja.

A családmódel értelmezéséhez elengedhetetlenül hozzátartozik a társadalmi viszonyok differenciált értelmezése. A marxi felfogás szerint az

ember lényege társadalmi viszonyainak összessége. A viszonyok azonban sokrétűek, és különbözőképpen határozzák meg az egyén magatartását. A társadalom makroszférájában kialakult viszonyok különböző közvetítéseken keresztül determinálják az egyén erkölcsi arculatát. Az ember magatartását szabályozó erkölcsi elvek a makrotársadalom által támasztott normatívákat fogalmazzák meg, hatékonyan azonban csak abban az esetben képesek az egyén viselkedésének szabályozására, ha a társadalmi elvárásokat a mikroközösségek közvetítik számára. Az egyén személyisége tehát függvénye azon mikroközösség funkcionálásának, amelybe elsődlegesen beletartozik. De mivel a mikroközösségek működése a makrotársadalmi determinánsoktól függ, azért a személyiség sem érthető meg a társadalom általános viszonyainak figyelembe vétele nélkül.

Jogos tehát a makrotársadalmi viszonyok és a mikroközösségi viszonyok elkülönítése. A társadalom által megfogalmazott erkölcsi elvek az általánosan elvárhatót tükrözik, az egyén számára csak a közösségekben szerzett tapasztalataik által válnak valóságos és követhető értékekké. Az általános elvek "az egyes emberek életében mint a sajátos emberi közösségeihez való tartozás tevékenységei, formái, szokásai, hagyományai stb. léteznek".¹²

Az ember a születéssel részévé válik a társadalom elemi közösségének a családnak, amely lényegét tekintve a közösség tagjai mindennapi életének szervezési központja, a humanizálódó emberi élet megvalósításának legalkalmasabb kerete. A család közösségében sajátítható el a másik ember egyéniségének elismerése, személyiségének tekintetbe vétele, érdekeinek akceptálása. Mint minden közösségnek, a családnak is lényegi sajátossága, hogy benne az emberek kölcsönösen kapcsolatba lépnek egymással, kénytelenek valamilyen mértékben együttműködni. Az együttműködés lehet egymást erősítő tevékenység, "összeműködés" vagy ellenkezőleg, "egymás ellen működés". Az együttműködés alapja a családban is az érdekközpont és az az igény, hogy a résztvevők, a személyiségek az érdekkülönbségeket valahogyan áthidalják. Az érdekkonfliktusok létrejötte objektíve és szükségszerűen következik az egyes emberek biológiai elkülönültségéből. A család normális működése elképzelhetetlen konfliktusok nélkül.

Az érdekkonfliktusok megoldási képessége teszi lehetővé, hogy a család az összeműködést elősegítő, a családi kohéziót erősítő közösséggé

váljon, ahol az eltérő érdekekből fakadó érdekkonfliktusok érdekkonszenzus létrehozásával áthidalhatók. A családon belül a hosszabb ideig tartó és viszonylag teljes érdekkonszenzus létrehozhatóságának alapja, hogy adottak az egyén önérvényesítési lehetőségei, vagy legalábbis megteremthetők. Az érdekkonszenzus létrehozható, mert a családtagok nemcsak biológiai és társadalmi, azaz objektív kényszer hatására, hanem szubjektíve, elsősorban általuk akart módon szabad akaratuk alapján működtetik emberi képességeiket. A házasságnak, a családi közösség központi magjának létrehozása éppen arra irányul, hogy a házasfelek megalapozzák a családi együttműködés anyagi és érzelmi feltételeit. Mivel azonban a házasfelek, valamint a családtagok érdekei, céljai, életstílusa eltérő, "mindenfajta viszonyulásuk, különbözőségük megnyilvánulásából adódó kölcsönhatás, közöttük mindenfajta konszenzus csak mint a különbözők időleges érdekességé teremthető meg. Ebben a folyamatban tehát a döntő, a meghatározó az állandó különbözőség és konfliktus, amely nélkül az egység (a családi harmónia) is lehetetlen volna".¹³ Természetes tehát, hogy a tartós kapcsolat során az egyenlőtlenségekből újabb ellentétek és konfliktusok születtek, azonban valamennyinél fennáll végleges megszüntetésük lehetősége az adott családi viszonyrendszeren belül. A családi kapcsolatok megtagadása (válás, gyermekek kitagadása stb) nem a konfliktushelyzet kiküszöbölését jelenti, hiszen a családtagok együttműködése valamilyen vonatkozásban továbbra is szükségszerű, s ha a konfliktusok az "összeműködés, során nem oldódtak meg, a továbbiakban sincs megoldásuknak alapja. A házasság révén létrejövő új családmag résztvevői saját korábbi családjukból különböző magatartásmodelleket visznek be az új kapcsolatba, így a házastársi és családi konfliktusok jelentős részének lehetőségei már a házasságkötés pillanatában megvannak. S mivel a családtagok együttélése kihat a résztvevők életének minden területére, a konszenzus megteremtésének első mozzanata ezek tudomásul vétele, jelentőségük felismerése. A család funkcióinak ellátása hosszabb távon elképzelhetetlen a családtagokat összekapcsoló érdekazonosságok hangsúlyozása nélkül, de legalább annyira célszerű, hogy az alapvető érdekellentétek is napvilágra kerüljenek, hiszen az új együttes tevékenységek a korábbi állapotban fennálló ellentétes törekvések, összeütközések eredményeként valósulnak meg.

Az érdekkonszenzus a családban különböző módon teremthető meg. A meg-

oldást a társadalmi rendből adódó elvárások is determinálják. Olyan viszonyok között, ahol az egyik nem szerepe a másik szolgálata, az érdekösszeütközések szükségszerűen következnek abból a tényből, hogy az uralkodó nem ragaszkodik privilégiumaihoz, az alárendelt nem pedig azok megszüntetésére törekszik. Az érdekkonszenzus ez esetben is lehet stabil és tartós, a családtagok között kialakulhat kooperáció. A konszenzus alapja az lesz, hogy az elnyomott nem számára nincs más lehetőség.

A nemek egyenjogúsága elvileg kizárja a fenti megoldást, és lehetővé teszi a konszenzus rugalmas megvalósítását, a különböző érdekek részleges egységesítését, a váltakozó mellérendeléssel történő megegyezést. A rugalmas konfliktusmegoldás eredményeként nem az érdekek átlaga érvényesül, hanem a tevékenységek folyamán kölcsönös előnyöket eredményező kompromisszumok jönnek létre. A családtagok kompromisszumkészsége és toleranciája függ a személyiségtől, a mikroközösségük funkcionálásától és attól, hogy az egyén szocializációja során a családban és egyéb közösségekben milyen mintát lát a konfliktusok kezelésének és megoldásának módjaira. A magánélet konfliktusainak megoldására akkor van reális esély, ha a társadalom képessé teszi tagjait olyan konfliktusok permanens megoldására is, ahol az érdekek érvényesítése esetlegesen egymás rovására, vagy ellenére vihető keresztül. A konfliktus tehát a szocializációnak is része, tanulási folyamat. A konfliktuskezeléssel "együttjáró érzelmi involváltság hozzájárul ahhoz, hogy a konfliktusok során szerzett tapasztalatok erősen bevésődjenek, és így a további magatartásra hatással legyenek".¹⁴

A szocialista társadalom fejlődésének jelenlegi szakaszában megszűnt a nemek szembeállításának jogi alapja, csökkentek az ellentétek gazdasági okai, de a nemek szerepei közötti különbségek fennmaradtak, az egyenlőtlenség nem szűnt meg. A szülői családban elfogadott szerepelvárások érvényesítése, a foglalkozási és házastársi szerepek változásai, az anyai és foglalkozási szerepek közötti ellentétek kihatnak a családi "konfliktusok" menetére a férfiak és nők által követett taktikára, amellyel érdekeiket maximálisan kívánják érvényesíteni".¹⁵ A szerepelvárások ütközéséből eredő konfliktusok egy része abból következik, hogy a női és férfi szerepkörök változásai következtében az egyik szerephez tartozó szerepelvárások nincsenek tekintettel a más szerepekből következő elvárásokra, másik részük a nemek szerepelképzeléseinek különbözőségeiből fakad. A ne-

mi szerepelvárások egy része a társadalmi fejlődéssel együttjáró kulturális változásokra vezethető vissza. A hagyományos és új nemi szerepek konfliktusának megoldása attól függ, hogy a társadalom makroszinten milyen lehetőségeket teremt a szerepkonfliktusok konszenzussá való átalakításához. A nők egyenjogúságának megvalósításához szükség van a női emancipáció árnyaltabb megfogalmazására. A nemek különbözősége az emancipáció alapja, ezért elhibázott lépés lenne a női egyenjogúságot megvalósultnak tekinteni pusztán azért, hogy a nők a korábbi férfiszerepekre való alkalmasságukat bizonyítják, s a férfi jogok birtoklására törekszenek. A nők jogai éppen azért tartnak igényt elismerésre, mert a nemek különbözőnek egymástól. Az egyik nem jogainak a másik rovására való érvényesítése nem csökkenti a nemek közötti ellentéteket, hanem újabb szempontok alapján fenntartja vagy elmélyíti. A nemek harmonikusabb kapcsolata társadalmi léptékű megoldást kíván, ellenkező esetben a magánproblémaként átélt társadalmi méretű konfliktusok megoldatlansága az egyes családi kapcsolatok optimális funkcionálását akadályozza.¹⁶

A családnak mint intim közösségnek funkciója, hogy az egyenlő joggal rendelkező felek között szimmetrikus kapcsolatokat hozzon létre, hogy a különbözők különbözőségükben váljanak egységessé, létrehozzák a különbözők között lehetséges harmóniát. Ehhez szükséges a családtagok autonómiája, amely egységbe foglalja az önérvényesítést és a kölcsönös függőséget egyszerre. Lehetővé teszi, hogy "ki-ki önmaga tölthesse meg női, illetve férfi létét tartalommal, stílussal, célokkal -- anélkül, hogy a másik fél önmegvalósításának pusztán eszközévé válna, ugyanakkor feltételezi, hogy a kapcsolaton belül a másik fél funkcióját kiegészítve működhessenek, vagyis kölcsönösen vágyott másságuk révén legyenek nélkülözhetetlenek egymás számára".¹⁷ E program megvalósításának szerves részei a konfliktusok, konszenzusok, kompromisszumok, és alapja a tolerancia. A konfliktusmegoldó képesség fontos szerepet játszik a családtagok közötti bizalom erősítésében. A bizalom légrétege pedig elősegíti a családon belüli együttműködés pozitív tartalmának erősödését, míg ennek hiányában az egymás ellen működés lesz domináns a kapcsolatokban.

A gyakorlat számára az a legmegfelelőbb családmódel, amely az egyetértést és a konfliktust egységben látja. A legharmonikusabb interperszonális kapcsolatok sem kerülhetik el a konfliktusokat működésük folyamán.

A családi kapcsolatok tartóssága nem azt bizonyítja, hogy lehetséges ellentétektől mentes családi kapcsolatok kialakítása, sokkal inkább azt, hogy benne az ellentéteket valamennyi résztvevő számára elfogadható módon lehet megoldani. A család intézményét nem előzetes egyetértés következményeként kell felfogni, inkább olyan rendszerként, "melyben a tagok szükségletei, céljai ellentétesek, de kielégítésük, megvalósításuk mégis egymástól függ. Ezért a család megértéséhez a központi fogalom a kooperáció, amely más, mint az egyetértés vagy alkalmazkodás".¹⁸ A kooperáción alapuló családi kapcsolatok nem feltételeznek teljesen azonos érdeket, hasonló magatartást, mégis lehetővé teszik a felmerült ellentétek megoldását anélkül, hogy az alapvető érdekellentéteket kiküszöbölnék.

A családi kooperáció formája, módja, mértéke családonként változó. Meghatározzák az adott korban ható csalásideálok és házasságmodellek. A nukleáris családban a házasságmodell két szélsőséges változata lehetséges. Az egyik a zárt házasság, amelyben a felek életük totális összekapcsolására törekcsenek. A házasságok zömében ez a feltételek mellett nem követhető modell. A kapcsolat érzelmi telítettségének megszűnése után a zárt házasságot mint "adott, megszokott, de egyik felet sem lelkesítő viszonyt lehet jellemezni".¹⁹ Ennek ellentéte a nyitott házasság, amely eleve lemond a harmónia elérésről, s megelégszik akár az érzelmeiktől is mentes kooperáció elérésével. A nyitott házasságtól a szakemberek a féltékenység kiküszöbölését remélték, az eddigi tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy a mai társadalmi viszonyok nem teszik lehetővé e modell gyakorlati érvényesülését. A nyitott házasság két alapfeltételét, az érzelmi és anyagi függetlenséget csak a kifejezetten jó anyagi körülmények között élők képesek megoldani. Sokkal nehezebbé válik a függetlenség fenntartása, ha a házasságból gyermek is születik.

A két szélsőséges házasságmodellel kívül nincs olyan elméletileg tisztázott és a gyakorlatban sikeresen alkalmazható ideál, amelyben az ellentétek kezeléséhez szükséges procedurális szabályokban való megállapodás lehetővé válna, amely megalapozná a házasság stabilitását, és hozzájárulna a magasabb szintű családi harmónia kialakulásához. Az új házasságmodell és csalásideál megfogalmazásában csak a negatív vonatkozásokat sikerült megfogalmazni, nagyrészt azt, aminek el kell tűnnie.

Ha a házasfelek nem válnak képessé házastársi konfliktusaik kezelésé-

re, a kapcsolat szükségszerűen válással végződik. A válás akkor is újabb konfliktusok forrása, ha a kapcsolatból nem született gyermek, méginkább az, ha a házasságbonnlás egyben családbonnlást is jelent. Ahogyan a jogilag szentesített keretek közt együttélő család konfliktuskezelésének nem fejlődött ki mindeddig a kultúrája, ugyanúgy, vagy méginkább nem beszélhetünk a házaselek és a szülő-gyermek közötti konfliktusok kultúrájáról a válás és a szülők különélése esetén.

A házassági és családi konfliktusok kezelésének elsajátításához a legkézenfekvőbb közeg a család lenne. A családok többségében nem ez a helyzet, mert a szülőkben megvalósíthatatlansága ellenére él a teljes harmónián alapuló család eszménye, amit a békesség és harmónia jellemez, s az egymás iránti szeretet, áldozatvállalás, kölcsönös megértés és alkalmazkodás segítségével valósítható meg. Ezen alapállásból a szülők nem avatják be gyermekeiket a konfliktusokba, s azok csak akkor szereznek róla tudomást, ha a szülők már képtelenek elrejteni ellentéteiket a kapcsolat megromlása folytán. Kettős hatás éri a gyermeket egyszerre: él benne a harmonikus család eszménye, mint megvalósítandó cél, s rögződik a szülők konfliktustűrő képessége és a megoldáshoz használt módszerek.

A családi konfliktuskezelés megfontoltabbá és eredményesebbé válásához hozzájárulhatnak különféle intézmények (főleg a nevelési intézmények), de az illetékes tudományágak, köztük az etika is. Kétségtelen, hogy a tudományos vizsgálódás és a nevelés nem oldja meg a családi disharmóniát előidéző összes okok megszüntetését. Még jó felkészítés esetén is előfordul, hogy házasságok és családi kapcsolatok szakutkába jutnak. A mikroközösség funkcionálásának javulásához nem elégséges a belső feltételek javítása, szükség van mikrotársadalmi változtatásokra is. Szükséges a munkamegosztásból és a családi kapcsolatokból fakadó szerepek közötti ellentét csökkentése, a család anyagi feltételeinek javítása, a szülői feladatok ellátásának megkönnyítése, és mindemellett olyan makrotársadalmi feltételek teremtésére van szükség, ahol az egyén szocializációja során megtanulhatja a viszonyulási kultúrát, ahol nemcsak beosztottként végrehajtója családi, iskolai, munkahelyi feladatoknak, hanem képessé válik vállalkozásra, önön sorsának önálló szervezésére, ezzel együtt saját maga és társai érdekeinek képviselőjére, összehangolására és az objektív élethelyzetből fakadó éredeprioritások felismerésére. E téren

makrotársadalmi szinten most tesszük meg az első lépéseket. Kevesebb az olyan szándék, amely a konfliktusok kikerülését célozná, s ezzel a magánszféra és a közélet szférája is változik, közösségkultúrájának szintje emelkedik. Ez a társadalmi légkör hozzájárul a családi konfliktuskezelés kultúrájának emelkedéséhez, a tolerancia erősödéséhez, a kompromisszum-készség fokozódásához, s ezzel együtt a családi harmónia megvalósításához.

J e g y z e t e k

1. MEM. 4. 361.
2. Olasz marxista filozófusok írásaiból. Bp. Gondolat
1970. 541--542.
3. Felelőtlen házasság. Ifjúsági Könyvkiadó 49.
4. I. m. 65.
5. Uo.
6. I. m. 68.
7. I. m. 73.
8. Háber Judit -- H. Sas Judit: Tankönyvszagú világ. Bp. Akadémiai
1980. 110.
9. Vö. Családi életre nevelés. Egységes jegyzet. Bp. Tankönyvkiadó
1979. 90--92.
10. Cseh-Szombathy László: Családszociológiai problémák és módszerek.
Bp. Gondolat 1979. 312.
11. I. m. 314.
12. Bender Katalin: Közösségkultúra. Ifjúsági Szemle 1987.3. 90.
13. I. m. 94.
14. Cseh-Szombathy László: A házastársi konfliktusok szociológiája.
Bp. Gondolat 1985. 98.
15. I. m. 66.
16. Lásd e kérdésről részletesen: Gáspár Judit -- F. Várkonyi Zsuzsa:
Két második nem. Valóság 1985.7.

17. I. м. 72.

18. Cseh-Szombathy László i.m. 57.

19. I. м. 63.

РЕЗЮМЕ: (Семейная гармония и семейные конфликты) Гармоничный идеал семьи по пониманию марксистской этики отличается от других идеалов семьи тем, что осуществление его зависит от изменений общественных отношений. В процессе социалистического развития понимание изменений семейных отношений тоже связывалось с иллюзиями. В начальном периоде развития социалистического общества возникло понимание о бесконфликтных семейных отношениях. Но при возрастающей тенденции числа разводов считается необходимым переизлагать сущность гармоничной модели семьи, центральной проблемой которой должен быть подход к конфликтам и решение конфликтов. В наши дни в социалистическом обществе возникают такие коллективы, которые содействуют познанию и осуществлению личных интересов, на основе которых возможно компромиссное решение конфликтов, решение семейных конфликтов и гармоничной семьи.